

METAFORA ÎN TERMINOLOGIE

Inga STOIANOVA

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

The present article discusses main peculiarities of metaphor usage as a means of medical terms' formation. It also includes the determination of the most distinctive features of scientific and poetic metaphorization. The process of common words metaphorization and terminologization is described on the basis of metaphor modeling, which takes into consideration source-field and recipient-field of the words, as well as description of the frames and slots formed by the metaphorized terms. The author establishes that the animal and vegetable worlds as well as the human organism's concepts, forming a set of organistic metaphor models, represent the most productive field-sources for English medical terms (subfield of traumatology). Non-organistic field-sources as war, house and movement/action are found to be less productive in the described process. Form affinity is considered to be the basic principle for the greatest number of the medical metaphorized terms.

Am abordat problema metaforizării semnificațiilor drept mijloc de dezvoltare a structurii semantice a cuvântului, grație faptului că ea prezintă un interes deosebit și este de o importanță majoră în limbă. Limba nu poate să se lipsească de metaforă, deoarece ea, metafora, stimulează dezvoltarea sistemului lexical al limbii și a mijloacelor sale nominative. După L.Șăineanu, metafora constituie instrumentul puternic care a fecundat domeniul limbii și a creat lumea abstracțiilor [1, 73]. "Metafora vine să dea corp unei impresii greu de exprimat", afirma Gaston Bachelard, iar Warren K.Wake menționează, că metafora este puntea dintre ceea ce știm și ceea ce vrem să știm [16].

Problema metaforei este în atenția savanților încă din timpurile antice. După părerea marelui filosof antic Aristotel, metafora este asemenea unei enigme, existența căreia constă în faptul că "vorbind despre ceva real, îl unificăm cu ceva imposibil". Originalitatea și irepetabilitatea metaforei i-au permis lui Aristotel să conchidă că a crea o metaforă bună înseamnă să observi identitatea.

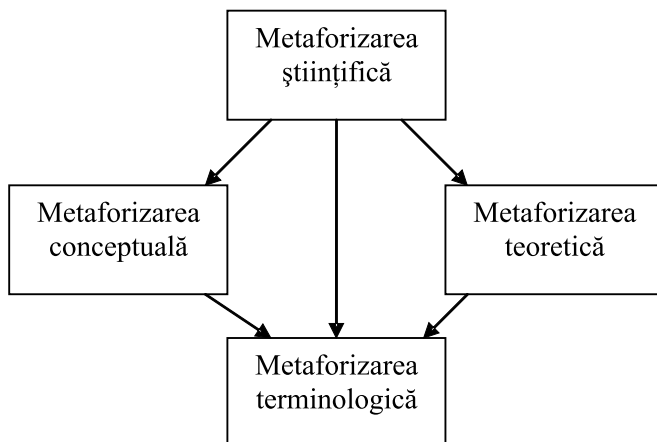
Actualmente, lista de referință a surselor lingvistice, literare, filosofice și logice privind teoria metaforei este extrem de bogată [M.Johnson, D.Lacoff, D.Davidson, J.Serle, A.Langhe, O.Glazunov, A.Ciudinov, etc]. În lucrările de specialitate a fost cercetată problema determinării existenței metaforei ca fenomen lingvistic, a fost studiată metafora în sistemul tropilor, evidențiind trăsăturile lexicale, semantice și funcționale proprii acestui fenomen. Pe noi ne interesează, însă, rolul metaforei în terminologie și anume în formarea termenilor medicali, subdomeniul traumatologie.

Se știe că metafora este definită drept figură de stil rezultată dintr-o comparație subînțeleasă prin substituirea cuvântului-obiect de comparație cu lexemul-imagie. Cât privește clasificarea acestui fenomen lingvistic, vom menționa, pe scurt, existența a trei tipuri de diviziuni (ce țin mai mult de literatura artistică):

- Clasificarea după Ortega y Gasset – în metafora conștiinței-tablă (metaforă simplă cu o singură semnificație; sens denotativ – propriu) și metafora conștiinței-vas (metaforă complexă cu mai multe semnificații; sens conotativ);
- Clasificarea după Tudor Vianu – în metafora explicită și metafora implicită (alcătuită dintr-un singur cuvânt cu valoare de sugestie, de regulă, pe lângă o construcție verbală; se aseamănă cu simbolul);
- Clasificarea după Lucian Blaga – în metafora plasticizantă și metafora revelatorie.

Studierea fenomenului lingvistic în discuție a devenit una dintre tendințele cognitivisticii moderne în cadrul căreia metafora este privită drept operație mintală, drept mijloc de cunoaștere, structurare, evaluare și explicare a lumii înconjurătoare. Metafora, precum afirmă N.Ciudakov, nu este un fenomen lingvistic simplu, ci este și o exprimare conceptuală a realității cotidiene, când noi reflectăm asupra unor termeni prin intermediul altora [10, 168]. Această teorie este susținută și de A.Ciudinov, care subliniază că “omul nu-și reflectă atât gândurile prin intermediul metaforei, cât gândește metaforic și creează prin intermediul metaforei lumea în care trăiește” [11, 26]. Iar Kyong Liong Kim, tot în această ordine de idei, specifică că o metaforă este un sistem simbolic care ne permite să înțelegem parțial o existență neobișnuită în termenii altor experiențe obișnuite [16].

Metaforizarea în limbajul științific este un proces semantic de alegere a unei denumiri conform asemănării de obiect, de trăsătură sau de funcție între două obiecte eterogene. De menționat că noțiunile de metaforizare științifică și caracterul metaforic al termenului științific nu sunt totalmente identice. Noțiunea de metaforizare științifică este mai amplă, mai generalizată decât cea terminologică, deoarece ea cuprinde în sine atât metaforizarea terminologică, cât și alt tip de metaforizare, legat de metaforizarea conceptuală și cea teoretică, dar care, la rândul său, nu întotdeauna se limitează la metaforizarea terminologică (schema 1). Metaforizarea conceptuală și cea teoretică reprezintă niște noțiuni mai complexe, deoarece se află în corelație cu substraturile creative, psihologice și teoretice ale procesului în cauză [11, 117-118].

Schema 1

Schema relațiilor dintre tipurile de metaforizare

În limbajul științific metafora are funcție nominativă, deoarece pentru denumirea obiectelor științifice sunt necesare mijloace lingvistice, iar pentru exprimarea acestor noțiuni se pot utiliza și cuvinte uzuale. În limbajul științific aceste cuvinte uzuale devin alt tip de unități, sunt elemente ale unui alt gen de vocabular. Relația semantică cu lexemul-sursă se menține însă, deși ea poate nici să nu fie prezentă în definiția termenului.

Termenii formați prin transfer metaforic se caracterizează prin structură semantică complexă, deoarece trăsătura ce a determinat alegerea nominării este inclusă în semantica unității terminologice. După părerea lui J.Serle, semnificația metaforică reflectă, realmente, ceva diferit de semnificația directă a cuvântului, aceasta fiind nu din cauza modificării semanticii elementelor sale constitutive, ci din cauză că vorbitorul (în cazul nostru, specialistul în medicină) prin utilizarea lor, a subînțeles ceva deosebit [15, 524].

Procesul de metaforizare a unei unități terminologice parcurge trei etape. Prima etapă presupune determinarea trăsăturilor distinctive ale obiectului/fenomenului/acțiunii științifice. Aceste trăsături determină alegerea fie a cuvântului uzual adecvat din lexicul general, fie a unui termen din alt domeniu de aplicație. A doua este etapa conceptualizării. Aceasta presupune formarea ulterioară a noțiunii obiectului/fenomenului/acțiunii științifice studiate ce se află sub influența semnificației cuvântului uzual, care, la rîndul său, reprezintă un fel de "model" de cunoaștere a noțiunii. A treia etapă este cea a fixării unității nominative alese la o noțiune nouă și separarea a două planuri semantice (distanțierea noii semnificații de semnificația cuvântului uzual). În acest moment, noua unitate nominativă obține o „valoare” nominativă independentă, devine termen și se supune tuturor regulilor de funcționare a termenilor [8, 135].

În cadrul câmpului terminologic, cuvântul metaforizat își pierde semnificația primară și, astfel, denumind o anumită noțiune științifică, necesită nu o explicație, ci o definiție exactă. De exemplu, cuvântul *advancement*, semnificînd în limbajul uzual *succes, progress*, ca rezultat al transferului metaforic după asemănare de direcție a acțiunii în cadrul terminologiei traumatologice engleze semnifică *deplasare* și se definește " *a surgical detachment, as of a muscle or tendon, followed by a reattachment at an advanced level*" [14,19]. Astfel, termenul reinterpretat metaforic permite specialistului să-și concentreze atenția asupra unui detaliu, a unei trăsături a noțiunii exprimate prin termen, care (detaliu/trăsătură) are o importanță vitală.

În limbajul științific există anumite legități ale procesului de metaforizare. După părerea lui V.Todorov, în cazul selectării particularității denumirii metaforice (adică a selectării bazei pentru transfer) pe primul plan se evidențiază factorii obiectivi: analogiile, stabilitatea relațiilor dintre realitățile științifice, dependența subiectului de stereotipurile gândirii, tendința vorbitorului de a reflecta adecvat trăsăturile fenomenului dat [9,10]. Din atare cauză, în terminologie, drept particularitate de atribuirea unei noi noțiuni unui nume, predomină acele operații, care se bazează pe modelele deja existente, pe asemănările deja fixate în limbă, pe stereotipurile cizelate.

Unul dintre cele mai importante mijloace ale acestei reconceptualizări este *modelul metaforic* care permite să prezentăm o problemă lingvistică complexă drept una simplă și cunoscută [11, 26]. Teoria modelării metaforice ca direcție a lingvisti-

cii cognitive se discută în lucrările lui N.Arutiunov, S.Kuzleakin, G.Sklearevski. Astfel, A.Ciudinov consideră că pentru descrierea modelului metaforic este necesar:

1. Să caracterizăm următoarele trăsături ale modelului:
  - domeniul noțional inițial (domeniul-sursă), căruia se atribuie cuvintele cuprinse de model în semnificația lor primară;
  - noul domeniu conceptual (domeniu-recipient), căruia se se atribuie cuvintele cuprinse de model în semnificația lor secundară;
2. Să evidențiem frame-urile ce se referă la acest model. Prin frame se înțelege un fragment al lumii lingvistice care structurează domeniul noțional dat (sfera semantică);
3. Să caracterizăm slot-urile tipice ce fac parte din fiecare framă, adică acele elemente situative ce includ o anumită parte a frame-ului, un anumit aspect al concretizării sale;
4. Să denumim conceptele tipice ce stau la baza formării slot-ului [12, 44-46].

Sistematizarea modelelor metaforice ale terminologiei medicale engleze se întemeiază pe domeniul-sursă al expansiunii metaforice, iar domeniul-recipient este reprezentat de domeniul de aplicație- medicină (mai exact, traumatologie).

Astfel, în cadrul analizei terminologiei traumatologice engleze au fost depistate două grupuri de modele metaforice: organistice și non-organistice. Primul grup este reprezentat prin metafore la baza cărora stau domeniile noționale "Animal world (regnul animal)", "Vegetable world (regnul vegetal)", și "Human organism (organismul uman)", iar al doilea grup cuprinde metafore din domeniile-sursă "House (casă)", "War (război)", "Movement/action (mișcare/acțiune)". Să analizăm detaliat conținutul fiecărui model.

Modelul metaforic "**Traumatological realities are (like) human creative activity**" (realitățile traumatologice sunt asemenea activității creatoare a omului) este cel mai voluminos după numărul metaforelor incluse. Prin realitate traumatologică se înțelege orice obiect/fenomen/acțiune științifică, având o anumită valoare noțională și conceptuală. Modelul dat îmbrățișează câteva frame-uri:

1. Frame-ul "**House**" (casă). De menționat că acest domeniu posedă toate condițiile necesare unei expansiuni metaforice, deoarece:
  - este foarte bine cunoscut fiecărei persoane;
  - posedă un potențial emoțional înalt;
  - conceptul "casă" are o rețea desfășurată de elemente ale structurii interne;
  - casa este domeniul de bază al existenței omului și al familiei sale.

Slot-ul 1.1. "Objects and utensils used in household" (obiectele și uneltele utilizate în gospodărie) (22 de termeni): *barrel* (butoi) și *barrel chest* (torace "în butoi"); *fork* (furculiță) și *silver-fork deformity* (deformația furculiței de argint);

Slot-ul 1.2. "Accessories" (accesorii) (7 termeni): *cravat* (cravată) și *cravat bandage* (bandaj triunghiular); *ring* (inel) și *ring knife* (bisturiu inelar);

Slot-ul 1.3. "House building" (construcția casei) (5 termeni): *bow* (arc) și *bow leg* (deformația picioarelor în forma literei O); *scale* (treaptă) și *scalene muscle* (mușchiul scalen);

Slot-ul 1.4. "Nourishment" (nutriția) (2 termeni): *milk* (lapte) și *milk leg* (flebită albă dureroasă); *sandwich* (tartină) și *sandwich osteotomy* (osteotomie orizontală).

2. Frame-ul "**Science**" (știință). În calitate de domeniul-sursă al acestei frame au servit conceptele din matematică (geometrie și trigonometrie – total 15 unități) și științe juridice (2 termeni): *cub* (cub) și *cuboid bone* (osul cuboid); *trapezium* (trapez) și *trapezoid bone* (osul trapezoid), *guillotine* (ghilotină) și *guillotine amputation* (amputație în ghilotină).

3. Frame-ul "**Sport and game**" (sportul și jocul) include 14 termeni-metafore ce sunt bazate pe conceptele sportive: *racket* (rachetă de tenis) și *racket amputation* (amputare ovală); *ping-pong* (tenis de masă) și *ping-pong fracture* (fractură ping-pong).

4. Frame-ul "**Professional activity of a man**" (activitatea profesională a omului) cuprinde numai 5 metafore: *glover* (mănușar) și *glover's suture* (sutura mănușarului); *housemaid* (menajeră) și *housemaid knee* (genunchiul menajerei).

Acest model metaforic cuprinde 42% de termeni-metafore în terminologia medicală engleză.

Viața organică și anorganică au servit mereu drept model conform căruia omul interpretează realitatea socială și profesională, creînd, astfel, lumea lingvistică profesională. Studiarea metaforei zoomorfe a devenit deja o tradiție în lingvistica contemporană (T.Verșinin [3], Iu.Fedenev [13]). Drept sursă a expansiunii metaforice în cadrul modelului metaforic "**Traumatological realities are (like) nature**" (realitățile traumatologice sunt asemenea naturii) servesc regnul animal, vegetal și aviar, precum astrele și lumea anorganică, adică realitățile traumatologice sunt percepute în termenii conceptelor mediului înconjurător.

1. Frame-ul "**Animal and vegetable world**" (regnul animal și vegetal). Este știut că metafora zoomorfă se bazează pe transferul chipurilor lumii animale asupra caracterizării omului, în cazul nostru este vorba de realitățile medicale:

Slot-ul 2.1. "Animal world" (regnul animal): *sole* (calcan) și *soleus muscle* (mușchiul solear); *bull* (taur) și *bull neck* (gât de taur);

Slot-ul 2.2. "Aviar world" (regnul aviar): *pigeon* (porumbel) și *pigeon chest* (torace în carenă); *alar* (de la lat. *alares* – aripă) și *alar spine* (apofiză pterigoidă);

Slot-ul 2.3. "Vegetable world" (regnul vegetal): *spike* (de la lat. *spica* - spic) și *spica bandage* (bandaj spică); *green-stick* (rămură verde) și *green-stick fracture* (fractură "în lemn verde" / fractură subperiostală).

2. Frame-ul "**Stars**" (astre) include numai 3 termeni-metafore: *lunate bone* (osul lunar) de la lat. luna (lună); *stellate fracture* (fractură stelară) de la lat. stella (stea).

3. Frame-ul "**Inorganic world**" (lumea anorganică): *marble* (marmură) și *marble bone* (os de marmură); *pearl* (perlă) și *pearly tubercle* (tubercu „de perlă”).

4. Frame-ul "**Climate**" (clima): *frozen pelvis* (bazinul înghețat) și *algid stage* (stadiu rece).

În terminologia traumatologică engleză acest model cuprinde 29% de termeni-metafore și se caracterizează prin productivitate medie.

Modelul metaforic "**Traumatological realities are (like) war**" (realitățile traumatologice sunt asemenea războiului) este al treilea, după frecvență, în terminologia studiată. Istoria civilizației, din păcate, cunoaște un număr mare de

acțiuni militare cu caracter local sau mondial. Probabil, nu există nici o cultură care ar duce lipsă de concepte militare. Asupra acestui fapt și-au canalizat atenția G.Lacoff și M.Johnson în studiul lor clasic "Metaphor we live" (Metafora prin care noi trăim), menționând că "multe obiecte la care noi apelăm ... sunt parțial determinate de imaginea acțiunilor militare" [5, 4]. Iar demararea unei activități militare necesită utilizarea armelor. Acest model metaforic în domeniul terminologiei studiate cuprinde 18 termeni-metafore. De menționat că în cadrul lor se evidențiază un grup de termeni a căror expresivitate este «ascunsă» în originea lor (elenă, latină, franceză): *thyroid cartilage* (cartilajul tiroidal) de la gr. *thyrsus* (scut), *sagittal pelvis* (bazin sagital) de la lat. *sagitta* (săgeată).

Comparativ cu alte domenii sociale (politică, economie) unde metaforele militare devin un mijloc universal de interpretare a anumitor realități, acest model metaforic nu se atestă ca fiind productiv în procesul de metaforizare a termenilor traumatologici (11%).

Modelul metaforic "**Traumatological realities are (like) human organism**" (realitățile traumatologice sunt asemenea organismului uman) există demult în limba engleză. Conform modelului dat specialistul atribuie realităților domeniului medical studiat trăsăturile și caracteristicile cele mai bine percepute de el. Drept rezultat, realitățile medicale se prezintă ca un corp uman cu aspectele sale fiziologice și anatomice. Acest model include 2 frame-uri:

1.Frame-ul "**Certain human organism's feature, action**" (o anumită particularitate, acțiune a organismului uman) cuprinde 12 termeni: *to weep* (a plânge) și „*weeping*" *sign* (simptom „umed”), *phantom* (iluzie) și *phantom limb* (limbul fantomă).

2.Frame-ul "**Organism's parts**" (părțile organismului) (6 termeni): *odontoid bone* (osul odontoid) de la lat. *dens, dentis* (dinte), *digit* (deget) și *digital epiphysis* (epifiză digitiformă).

Spre deosebire de alte domenii sociale (economie, sociologie) unde, conform datelor lui A.Ciudinov [11], se evidențiază o activitate intensă a acestui model, în terminologia medicală engleză el este neproductiv (11%).

Ultimul model metaforic evidențiat "**Traumatological realities are (like) movement**" (realitățile traumatologice sunt asemenea mișcării) de asemenea conține 2 frame-uri:

1.Frame-ul "**Types of movement**" (tipurile mișcării) cuprinde 10 termeni, procesul de metaforizare fiind bazat pe asemănarea acțiunii întreprinse: *to creep* (a se târi) și *creeping bandage* (pansament „șarpe”), *to slip* (a aluneca) și *slipping rib* (subluxația coastei/ "inel alunecos").

2.Frame-ul "**Means of movement**" (mijloace de deplasare) conține 4 termeni: *airplane* (avion) și *airplane splint* (atelă de abducție), *scaphoid bone* (osul scafoid) de la lat.*scapha* (barcă).

Din cele expuse este evident că nici acest model metaforic nu este productiv în terminologia studiată (8%).

Astfel, analizând mecanismul metaforizării termenilor traumatologici englezi conform modelelor conceptuale sus-menționate, conchidem că majoritatea termenilor-metafore (85%) se bazează pe asemănare de formă. Celelalte 15% de termeni vizează asemănarea funcțională. Procedul modelării metaforice permite a evidenția trăsăturile ce stau la baza transferului semnificației de la cuvânt uzual

la termen. Formarea semnificației terminologice metaforizate reprezintă un proces complex ce include nu numai semantica unui cuvânt uzual, ci și relațiile sistemice ale unității lexicale date, trăsăturile sale paradigmatică și sintagmatică.

Surse bibliografice

1. Șăineanu L., *Raporturile dintre gramatică și logică*. București, 1991.
2. Апресян Ю.Д., *Образ человека по данным языка: попытка системного описания* // Вопросы языкознания, 1995, №1, С.37-67.
3. Вершинина Т.С., *Метафорические модели с исходной биологической сферой в современном политическом дискурсе*: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01.– Екатеринбург, 2002.
4. Глазунова О.И., *Логика метафорических исследований*. – СПб.: СПбГУ, 2000.
5. Джонсон М., Лакофф Д., *Метафоры, которыми мы живем* // Теория метафоры.- М.: Прогресс, 1990.– С.387-415.
6. Дэвидсон Д., *Что означают метафоры*// Теория метафоры. - М.: Прогресс, 1990. - С. 172-193.
7. Ланге А.В., *Метафора: классы поэтизированных предметов и основные типы метафорических предикаций* // Бодуэновские чтения: Б.де Куртенэ и современная лингвистика: Межд. научн. конф: Труды и материалы: в 2 т. – Казань, КГУ, 2001. – Т.1– С.18-19.
8. Лапина Э.А., *Метафора в терминологии микроэлектроники*// Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 134-145.
9. Тодорова В.В., *Структурно-семантические особенности составных метафорических терминов в современном русском языке*.: Автореф. дис. ... канд. филол.наук.: 10.02.01. - Харьков, 1989.
10. Чудаков Н.М., *Метафоры из сферы «природа» в политической речи* // Современная политическая лингвистика: Материалы межд. научн. конф. - Екатеринбург: Уральск. ГПУ, 2003.- С. 168-169.
11. Чудинов А.П., *Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000)*: Екатеринбург: Уральск. ГПУ, 2001.
12. Чудинов А.П., *Структурные и когнитивные аспекты исследования метафорического моделирования (регулярной многозначности)* // Лингвистика: Бюл. Уральск. лингв. об-ва.– Екатеринбург, Уральск. ГПУ, 2001.– Т.6. – С.38-53.
13. Феденева Ю. Б., *Моделирующая функция метафоры в агитационно-политических текстах 90-х гг. XX века*: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20.- Екатеринбург, 1998.
14. Dorland Pocket Medical Dictionary, ed. 26, Philadelphia, Saunders Comp, 2001
15. Serle J.R., *Metaphor*// Pragmatics. – New York: Oxford University Press, 1991. - P. 519 - 539.
16. <http://enciclopedie.citapededia.ro/index.php?c=metafor%E3> (16 septembrie 2007)